

A SZÁZ ÉVES TERV 35 ÉVES LENYOMATA*

Még 1906-ban fogant terve, és további öt éven át tartó utazgatásai voltak pályája megalapozó élményei annak a fiatal Kodály Zoltánnak, aki első útjáról mintegy friss híradásként írta egy levelében: „12 napig voltam oda, sokféle érdekességet találtam, jól éreztem magam – a magamfajtái között, sok tökéletlen és korlátolt ember is láttam, mint már mondtam egyszer a nemparasztok között. Azt hiszem, kénytelen leszek idővel egy Voyage en Hongrie-t írni, későbbi utaim talán nem lesznek érdektelenebben” (Levelek, 1982:24. lap).

A „*nemparasztok*” közötti tökéletlenség és korlátoltság épp ellenoldala a „magafajta” népek közötti különbségtételnek. A korabeli értelmiségi elkülönültség, „magas lóról” világlátás, és ezzel szembeállított népi kultúra, paraszti jelen és zenei forráskutatás lényegében egész életútját meghatározó feladat, kötelezettség és alázat táptalaja maradt Kodály számára. Naplója tanúskodik erről: „a nép... tanulmánya tárgya,...élvezetnek a forrása, ...fölfriessülés, ...erőgyűjtés” (22. lap).

Első éveiben (1906 és 1910 közötti időszak) Kodály nem népzenei jegyzeteit, hanem úti élményeit, helyszíneit, kapcsolatait, neveket, szokások nyelvi és folklorisztikai jegyeit, mondókákat, verseket jegyzett le, évek múltával már kevésbé gyarapította, s az elnagyolt jegyzetfüzet-cím így lett csak „V H” (vagyis Voyage en Hongrie), s néhány korabeli levelezőlapja is impressziókat, élménytűneteket, vándorlás- és kaland-eseményeket tükrözhetett, melyek a fizikai, s olykor kutatói lelemények köré szerveződtek.¹ Nem volt ezzel egyedül, a századvég polgári habitusa épp a népi(es) hagyományok felől a feltörekvő látszatokkal megelégedő benyomások felé tolódott identitásvesztés elleni győztesség lázában a népművészet értékeit fölfedezni hajlamos attitűdnek adott táptalajt. Ezt a paraszti világot első körben a „leltárkészítés”, a számbavétel és értékörzés elgondolása készítette érvényes társadalomképre, a késlekedés végzetessé válásának fölismerésére... Fülep Lajos szavaival: „nincs idő habozásra, gyorsan kell tenni, most vagy soha, mert nemsokára késő lesz, nem lesz magyar paraszt, és nem lesz népművészet, amelytől tanuljunk...” (lásd Malonyai Dezső: *A magyar nép művészete, I. kötet, A kalotaszegi magyar nép művészete*, Budapest, 1906, előszó). Balázs Béla két évvel korábban ugyanilyen szavakkal szólt naplójegyzeteiben, olykor még Kodályról formált ironikus szavaival is ezekre a „vándorlásmániákra” utalva, de talán a 19. század híres

¹ Lásd *V H. Kodály Zoltán jegyzetfüzete*. Szerkesztette, válogatta és az utószót írta Sz. Farkas Márta. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1983., 94 oldal

utazóira is emlékezően a népszokások, tájak, élményleírások (Berlioz, Lamartine, de Gerendo, Hyppoite Taine) milieu-elméletére építve szólott, s a földrajzi környezet és a vallás, a népszokások és a nyelv, a joghagyomány és a családi szervezet organikus meglétére utaló megjegyzések is hatással voltak a magyar értelmiségi „kalandorokra”.

Kodály útjai Nógrádba, Gömörbe, Hevesbe, Nyitra és Kis-Hont megyékbe éppúgy zajlottak, mint Bartók útjai: vonat és gyaloglás, magányos kóborlás, civilizációs fertőzéstől távoli világok fölfedezése, a városi értelmiséginek a tájjal, néppel, életképekkel találkozása elsődleges élménykínálat lehetett. Leginkább a paraszti lét, olykor az amerikai magyarság maradékainak küzdése a hiánnyal, az istállóban lakással, az éhezéssel, a társadalmi élet egyenlőtlenségeivel és megaláztatásaival. Ezt az intellektuális elszigeteltséget, kiszolgáltatottságot „íveli át” Kodály eljárása is, találkozások nemesebb lelkű urakkal, papokkal, helyi értelmiséggel, kántorral, s mindenfajta tekintélyt nélkülöző más életvilágokkal. E szokások és műveltség, életviteli és folklorisztikai hitelesség, a küzdés anatómiája serkenti azután a népi tónusú programzene alakulását, kórusművek és táncok, dalok és hangszeres kompozíciók formálódását (a Fölszállott a páva..., a Vidróczky-monda, az ízes beszéd és a népi emlékezet hősköteményi örökségének lejegyzéseiben), de „a zene eredetének” mitikus formáihoz való vonzódás alapkészítetése is ezekben az időkben, élményekben leli gyökereit.

Kodály Zoltán a „Gyöngyös Bokréta” énekes-táncos együttes körében a Tátrában. Ezt az országos szervezetet Paulini Béla (képünkön Kodály Zoltán mellett), a Hány János szövegírója hívta életre 1931-ben a veszendőbe menő népszokások ápolására

A „Magyarországi utazás” torzó, befejezetlen maradt végül is. Néprajztudományi és népzene kutatási szempontból mindenképp töredék, de azért is, mert a szöveg sok árnyalatban, elsődleges impressziókban nyújtja a mozaikszerű összkepet, a fiatal és tájékozódó elme befogadói attitűdjét, az

„úriemberi” öltözésben elérhető néptudományi ismeretek összességét, s végső soron magának a magyar komponistának egész életére szóló feladattudatát is. Most, hogy a naplók, a személyes visszatekintések, a kulturális emlékezet (újra)megbecsülésének korszakát éljük, ez intim műfaj „retrója” még több árnyalattal közvetíti a leltárkészítés és a kalandgyűjtés alkalmi programját.

Kodály 1983-ban kiadott „V H”-ja a 35. évfordulóján is kaland és készítés, emlékeztető és sirató is egyben, a száz év folytonos pusztulás, a vége-nincs átalakulás, a ma már valóban „*nemparasztok között*” évszázadosan elmúló emlékezeti örökség hiánya...

Az illusztrációk a KISEBBSÉGBEN: Kodály és a magyarországi utazás (**Maszol**) c. kiadványból valók.

***A. Gergely András** (1952*) könyvtáros-pedagógus, szociológus, kulturális antropológus, a politikatudomány kandidátusa, MTA doktora. MTA PTI tudományos főmunkatárs, több egyetem óraadó oktatója (ELTE, PTE, SZTE). Érdeklődési területei: politikai antropológia, szimbolikus politikai elemzések az etnikai, térhasználati, interkulturális mezőkben; városantropológia; kisebbségkutatások, európai integráció, regionalizmus.